

Respect pentru oameni și cărți

SAUL BELLOW

DARUL LUI HUMBOLDT

*Traducere din limba engleză și note
de Antoaneta Ralian*

București
2018

Culegerea de balade publicată de Von Humboldt Fleisher prin anii '30 a avut un succes răsunător chiar de la bun început. Humboldt părea să fie poetul pe care-l aşteptase întreaga omenire. Pot să vă spun că, în Midwest, pe unde mă aflam atunci, și eu îl aşteptaseam cu emoții arzătoare. Scriitor de avangardă, primul dintr-o nouă generație, Humboldt era un bărbat frumos, blond, solid, serios, spiritual și cultivat. Avea toate aceste calități. Nu a existat ziar să nu-i recenzeze carte. Fotografia i-a apărut în *Time*, neînsoțită de cuvinte jignitoare, și în *Newsweek* însoțită de cuvinte elogioase. Am citit cu entuziasm *Baladele Arlechinului*. Eram student la Universitatea din Wisconsin și, zi și noapte, gândul nu-mi stătea decât la literatură. Humboldt mi-a revelat că noi de realizare. Eram în extaz, îi invidiam norocul, talentul, faima și, în luna mai, am plecat în Est ca să-l pot vedea – eventual să încerc chiar o apropiere de dânsul. Autocarul de cursă lungă, de pe ruta Scranton, a făcut drumul în vreo cincizeci de ore. Dar n-avea importanță. Geamurile erau deschise și până atunci nu văzusem niciodată munți adeverăți. Copacii înmuguriseră. Totul arăta ca în *Pastorală* lui Beethoven, simțeam înăuntrul meu o ploaie de verde proaspăt. Si Manhattanul era frumos. Am închiriat o casă cu trei dolari pe săptămână și mi-am

găsit și o slujbă. Colindam din casă-n casă și vindeam perii Fuller. Tot ce vedeam în jur îmi înfierbânta săngele. I-am scris lui Humboldt o lungă scrisoare de admiratie și am fost invitat în Greenwich Village, la o discuție de idei și de literatură. Locuia pe Bedford Street, lângă Chumley. M-a servit întâi cu o cafea, după care mi-a turnat gin în aceeași ceașcă.

— Ești un tip destul de frumușel, Charlie, mi-a zis. Puțin cam închis în tine, nu? Cred că-o să chelești devreme. Și ce ochi mari, frumoși și plini de duioșie! Dar ești realmente îndrăgostit de literatură și asta-i lucrul cel mai important. Ai sensibilitate.

Humboldt a fost un pionier în folosirea acestui cuvânt. Mai târziu, noțiunea de sensibilitate a făcut carieră.

S-a purtat foarte amabil cu mine. M-a prezentat diferitelor persoane din Greenwich Village și mi-a aranjat să recenzez câteva cărți. L-am iubit întotdeauna pe Humboldt.

Succesul lui a ținut vreo zece ani. Către sfârșitul deceniului patru a început să apună. Prin cincizeci și ceva am ajuns eu însumi celebru. Ba am realizat și bani grei. Ah, banii, banii! Humboldt făcuse din bani un argument împotriva mea. În ultimii lui ani de viață, în perioadele când în ciuda depresiunii psihice mai putea totuși vorbi, sau când nu se afla închis la azilul de nebuni, cutreiera New Yorkul împroscând cuvinte amare la adresa mea și a „milionului meu de dolari“.

— Să luăm cazul lui Charlie Citrine, zicea. A picat din Madison, Wisconsin, și a bătut la ușa mea. Acum stă pe un milion de dolari. Ce fel de scriitor sau intelectual poate face atâtă bănet? Un Keynes? De acord. Dar Keynes e o figură mondială. Un geniu în probleme economice, un prinț în

Bloomsbury, perora Humboldt. Și pe deasupra însurat cu o balerină rusă. Așă că-i normal să-i curgă banii. Dar cine naiba-i Citrine ca să-și umfle punga? Pe vremuri eram prieteni la catarămă, urma Humboldt, grăind adevărul adevărat. Dar e ceva putred cu individul asta. Și după ce-a făcut atâtea lovele, de ce s-a dat la fund? Ce caută la Chicago? Se teme să nu i se dibuiască urma?

Ori de câte ori mintea îi era destul de limpede, își folosea talentele ca să lovească în mine. Și o făcea copios.

Dar nu banii erau țelul meu. Zău că nu; aspirația mea era să fac bine. Muream să fauresc binele. Jindul astă către bine își trăgea seva din chiar germanii vechiului și ciudatului meu simț al existenței – cufundat în abisurile lunecoase ale vieții, bâjbâiam cu fervoare și deznașejde după un sens; o făptură omenească acut conștientă de văluri pictate, de Maya, de catedralele cu vitralii multicolore maculând alba radiație a eternității, fremătând în intensitatea infinitului și aşa mai departe. Eram ne bun după lucruri de felul asta. Și Humboldt o știa, de bună seamă, dar spre sfârșitul vieții nu-și putea îngădui să-mi acorde nici un dram de înțelegere. Bolnav și îndurerat, nu m-ar fi cruțat pentru nimic în lume. Accentua că putea contradicția dintre vălurile pictate și banii grei. Dar sumele pe care le câștigam eu veneau de la sine. Le confecționa capitalismul din anumite rațiuni ale lui, comice și obscure. Le confecționa omenirea. Ieri am citit în *Wall Street Journal* un articol despre melancolia opulenței: „Niciodată în cele cinci milenii de istorie cunoscută a omului nu au existat atâția mari bogătași“. Mintile modelate de cinci milenii de lipsuri sunt acum deformate. Inima nu poate fi receptivă la asemenea gen de schimbare. Uneori, pur și simplu refuză să o accepte.

Prin anii '20, puștii din Chicago scotoceau după comori în zăpada dezghețată din luna martie. La bordura trotuarelor se înălțau nămeți de zăpadă murdară, iar când se topeau, și apa se revârsa în șuvoaie strălucitoare în rigole, puteai descoperi o pradă fascinantă: dopuri de sticle, roți de motoare, bănuți cu cap de indian. Și în primăvara trecută, deși acum sunt om în toată firea, m-am pomenuit coborând de pe trotuar și urmărind cu atenție bordura. Pentru ce? Ce faceam? Să zicem că aş fi găsit un bănuț. Să zicem că aş fi găsit o monedă de cincizeci de centi. Ei și? Nu știu cum de se redeșteptase în mine sufletul copilului, dar cert e că se redeșteptase. Toate se topeau. Gheața, discrepanța, maturitatea. Ce-ar fi spus Humboldt despre aşa ceva?

Când mi se aduceau la cunoștință remarcele calomnioase ale lui Humboldt la adresa mea, mă trezeam de multe ori dându-i dreptate.

– Lui Citrine i-au conferit premiul Pulitzer pentru cartea lui despre Wilson și Tumulty. Premiul Pulitzer e bun pentru fraieri – pentru tonți. E-un premiu bun doar să stârnească publicitatea în niște gazete de paie, acordat de o bandă de escroci și agramați. Ajungi un Pulitzer ambulant și, când crăpi, primele cuvinte din necrolog sună așa: „S-a stins un deținător al premiului Pulitzer“. (Aici are dreptate, îmi ziceam eu.) Și Charlie are două premii Pulitzer, îi dădea înainte Humboldt. Unul pentru pelteaua aia de piesă a lui, care i-a adus o avere pe Broadway. Plus drepturile de ecranizare. Primea un procent din încasările globale. N-am să afirm că era propriu-zis un plagiat, dar a furat ceva de la mine – personalitatea mea. A turnat în eroul lui personalitatea mea.

Chiar și în aceasta, deși sună exagerat, există poate un sămbure de adevăr.

Humboldt era un admirabil vorbitor, îți trânteau câte un fervent monolog nonstop, improviză de minune și se dovedea un detractor de mare clasă. Să fii înjurat de Humboldt era într-adevăr un soi de privilegiu. Ca și cum ai fi fost subiectul unui portret cu două nasuri de Picasso, sau un pui evicerat de Soutine. Banii îl inspirau întotdeauna. Adora să vorbească despre bogăția. Crescut în presa de scandal newyorkeză, povestea adeseori despre scandalurile de aur din anii trecuți. Peaches și Daddy Browning, Harry Thaw și Evelyn Nesbitt, plus Epoca Jazului, Scott Fitzgerald și Superbogăția. Cunoștea toate „moștenitoarele“ lui Henry James. A existat o perioadă când el însuși ticiuise o serie de planuri amuzante pentru a face avere. Adevărata lui bogăție era însă cea literară. Citise mii de cărți. Spunea că istoria e un coșmar pe parcursul căruia încerca să smulgă o noapte de odihnă. Insomniile îl făcuseră și mai învățat, în adâncul nopții ctea tomuri voluminoase – Marx și Sombart, Toynbee, Rostovțev, Freud. Când vorbea despre avere, era în măsură să compare faimosul *luxus* roman cu bogățiile protestanților americani. În general, în discuții ajungea la evrei – evreii lui Joyce, cei cu jobene de mătase, care dau târcoale Bursei. Și încheia cu țeasta sau cu masca mortuară turnată în aur a lui Agamemnon, dezgropată de Schliemann. Da, Humboldt se pricepea să vorbească.

Tatăl lui, un emigrant evreu din Ungaria, făcuse parte din cavaleria lui Pershing în Chihuahua, și-l vânase pe Pancho Villa într-un Mexic populat de târfe și de cai (cu totul diferit de tatăl meu, un omuleț politic, care se ferea de chestii din astea). Bătrânul lui se avântase în

America. Humboldt vorbea de cizme, goarne și bivacuri. Mai târziu acestea se preschimbaseră în limuzine, hoteluri de lux, palate în Florida. Tatăl lui locuise la Chicago în timpul perioadei de *boom*. Se ocupase cu vânzări de terenuri și avea în permanență un apartament la Edgewater Beach Hotel. În timpul verii, îl aducea acolo și pe fiu-său. Humboldt cunoștea bine orașul Chicago. În zilele de glorie ale lui Hack Wilson și Woody English, Fleisherii aveau o lojă permanentă la Wrigley Field. La meciuri se duceau într-un automobil Pierce-Arrow sau Hispano-Suiza (Humboldt era mort după mașini). și mai existau o serie întreagă de încântătoare fete de la John Held Jr., fete frumoase cu lenjerie colantă. și whisky și gangsteri și băncile din strada La Sall, întunecoasă ca iadul și străjuită de coloane, păstrând fondurile căilor ferate și fondurile industriilor de carne de porc și de secerătoare mecanice, ferecate în seifuri de oțel. Despre acest Chicago eu habar n-aveam când am sosit de la Appleton. În timp ce eu mă jucam cu tâncii polonezi de-a v-ați ascunseala pe sub liniile trenurilor suspendate, Humboldt se ghifțuia la „Henrici“ cu doboș-tort în straturi de nucă de cocos și cremă de nalbă. Eu unul n-am văzut nici până azi interiorul de la „Henrici“. O singură dată am întâlnit-o pe mama lui Humboldt în apartamentul ei sumbru de pe West End Avenue. Semănă cu el. Era tăcută, grasă, cu buze groase, înfășurată într-un halat de baie. Părul îi era alb, încâlcit și lânos, fijian. Avea pete maronii pe mâini, iar pe față tuciurie pete negre, mari cât ochiul. Humboldt s-a aplecat spre ea ca să-i vorbească, dar bătrâna nu i-a răspuns nimic, ci s-a uitat fix la el, cu o intensă iritare femeiască în priviri. Când am plecat de acolo, Humboldt arăta mohorât și mi-a spus:

- Îmi dădea voie să plec la Chicago cu condiția să-l spionez pe bătrân, să copiez extrasele de conturi bancare și numerele facturilor și să notez numele damelor lui. Avea de gând să-l dea în judecată. E nebună, știi. Numai că a venit crahul și toată avereala lui s-a dus pe gârlă. A murit în Florida, în urma unui atac de cord.

Acesta era fondul pe care se înfiripaseră voioasele și spiritualele lui balade. Humboldt suferea de o nevroză depresivă (după propriul său diagnostic). Avea colecția întreagă a operelor lui Freud și ctea reviste de psihiatrie. Odată ce-ai citit *Psihopatologia vieții cotidiene*, rămâi convins că viața cotidiană nu-i altceva decât psihopatologie, în privința asta Humboldt nu avea îndoieri. Îmi cita adesea din *Regele Lear*: „În orașe, răzmeriță; la țară, încăierări; în palate, trădare; și s-a rupt legătura dintre tată și fiu... Accentua pe „tată și fiu“. „Tulburări nimicitoare ne urmăresc, cu neliniști, până la groapă.“

Mă rog, fapt este că acolo l-au urmărit tulburările nimicitoare pe el, acum șapte ani. și de curând, când au fost publicate noile antologii, m-am dus în subsol la Brentano și le-am răsfoit. Poemele lui Humboldt au fost omise. Șpananii de politicieni și de organizatori ai funeraliilor literare care au alcătuit culegerile astea n-au avut nevoie de desuetul Humboldt. Așadar, toată gândirea lui, scrierile lui, simțirea lui n-au avut nici o valoare, toate raiurile întreprinse în subtext pentru a extrage la suprafață frumosul n-au avut alt efect decât acela de a-l zdrobi pe el. A murit într-un hotel sordid din Times Square. Iar eu, un scriitor de cu totul altă factură, am rămas să-l jelesc în prosperitatea mea din Chicago.

Nobila idee de a fi un poet american l-a făcut desigur de multe ori pe Humboldt să se simtă un zănicat, un

băiețandru, un clovn, un neghiob. Duceam o viață de studenții boemii într-o atmosferă de jocuri și de distracții. Poate că America nu are nevoie de artă și de miracole interioare. A avut parte de prea multe miracole exterioare. SUA a însemnat o operație grandioasă, cu adevărat grandioasă. Și cu cât a însemnat mai mult *ea*, cu atât am însemnat mai puțin *noi*. Așa încât Humboldt se comporta ca un cetățean excentric și caraghios. Dar din când în când se producea câte o intrerupere în excentricitatea sa, și atunci se oprea și cugeta. A încercat să se detașeze de această lume americană (și eu am încercat aşa ceva). Am putut să-mi dau seama că Humboldt chibzuia la ce-i de făcut între *atunci* și *acum*, între naștere și moarte; încerca să răspundă unor anume întrebări fundamentale. Asemenea meditații nu l-au ajutat să-și îmbunătățească mintea. A făcut apel la droguri și la băutură, în cele din urmă, a trebuit să fie supus unor numeroase tratamente de soc. Avea loc o luptă, după cum bine știa: Humboldt *versus* nebunia. Dar nebunia a fost mult mai tare.

Și mie îmi mergea destul de prost atunci când Humboldt a acționat din mormânt, ca să spun aşa, și a operat o prefacere fundamentală în viața mea. În ciuda furtunosului conflict dintre noi doi și a cincisprezece ani de înstrăinare, mi-a lăsat ceva prin testament. Am intrat în posesia unei moșteniri.

Era un tip extrem de amuzant, dar își pierdea mințile. Elementul patologic din el putea să le scape numai acelora ce râdeau prea tare ca să mai poată observa. Humboldt, acest mare frumos rătăcitor, cu față lui lată, blondă, acest om fermecător, fluent, adânc neliniștit, de care mă atășasem atât de puternic, trăia pățimaș tema Succesului.

Firește, a murit un ratat. Ce altceva putea să rezulte din capitalizarea unor asemenea noțiuni? Eu unul am ținut întotdeauna în rezervă doza de cuvinte sacre. După părerea mea, Humboldt avea o listă prea lungă – Poezie, Frumusețe, Iubire, Țară Pustie, Alienare, Politică, Istorie, Inconștient. Și, desigur, Nevroză și Depresiune, și astea cu literă mare. După el, cel mai mare nevrotic depresiv din America a fost Lincoln. Și Churchill, cu ceea ce numea crizele lui de melancolie câinească, era un caz clasic de nevroză depresivă.

– Ca și mine, Charlie, îmi spunea Humboldt. Dar gândește-te puțin – dacă Energia înseamnă Plăcere, iar Exuberanța înseamnă Frumusețe, nevropatul cunoaște Plăcerea și Frumosul în mai mare măsură decât oricare altul. Căci cine mai cheltuieste atâtă Energie și atâtă Exuberanță? Poate că e o stratagemă a Psyche-ului pentru a adânci și mai mult Depresiunea. N-a spus Freud că Fericirea nu-i altceva decât atenuarea Durerii? Așadar, cu cât e mai mare Durerea, cu atât mai intensă-i Fericirea. Dar toate astea au o origine anteroară, și Psyche făurește dinadins Durerea. În orice caz, Omenirea este uluită de Exuberanța și Frumusețea unor anumiți indivizi. Când un Nebun Depresiv ieșe din criză, el devine irezistibil. Cucerește Istoria. Crede că agravarea bolii este o tehnică secretă a Inconștientului. Cât despre faptul că marile personalități sau regii ar fi slavii Istoriei, cred că Tolstoi s-a abătut de la acest adevăr. Nu te amăgi, regii sunt cei mai sublimi nebuni. Eroii Nevrozei Depresive sunt cei ce tărăsc după ei Omenirea în ciclurile lor și-i zăpăcesc pe toți.

Bielul Humboldt nu și-a impus multă vreme ciclurile lui. Nu a devenit niciodată focalul radios al epocii sale. Depresiunea s-a înstăpânit definitiv asupră-i. Alternările

dintre nebunie și poezie au luat sfârșit. La trei decenii după ce *Baladele Arlechinului* îi adusese ră celebritatea, a murit de un atac de inimă într-un hotel din Strada 40, una dintre prelungirile în centru ale faimosului cartier Bowery. S-a întâmplat ca în noaptea aceea să mă aflu la New York. Sosisem acolo într-o chestiune de afaceri – adică de apă de ploaie. Nici una dintre afacerile mele nu s-a dovedit vreodată reușită. Înstrăinat de toată lumea, Humboldt își ducea zilele într-un hotel numit Ilscombe. Mai târziu, am trecut pe acolo, să arunc o privire. Asigurările sociale își plasau aici pensionarii. A murit într-o noapte de zăduf înăbușitor. Până și eu, care locuia la Plaza, m-am simțit prost în noaptea aceea. Aerul era gros, îmbibat de monoxid de carbon. Vibrantele aparate de aer condiționat picurau lichid peste tine, în stradă. O noapte blestemată. Și a doua zi dimineață, în avionul cu reacție 727 cu care zburam îndărât la Chicago, am deschis *Times* și am descoperit necrologul lui Humboldt.

Știam că Humboldt avea să moară curând, pentru că-l văzusem pe stradă, cu două luni înainte, și peste întreaga lui făptură se asternuse moartea. El nu mă observase. Arăta cenușiu, mătăhalos, bolnavios, colbuit; cumpărase un covrig uscat și-l mâncă. Prânzul lui. Ascuns îndărătul unei mașini parcate, l-am urmărit. Nu m-am apropiat de el, simteam că ar fi fost imposibil. Mă aflam și eu o dată în viața mea la New York cu o treabă serioasă, adică nu mă țineam după o fustă, ci pregăteam un articol pentru o revistă. Și chiar în acea dimineață zburasem deasupra New Yorkului, într-un convoi de elicoptere ale serviciului de Pază a Coastei, împreună cu senatorii Javits și Robert Kennedy. După aceea fusesem invitat la un dejun politic în Central Park, la Tavern on the Green, unde toate

celebritățile cad în extaz când dau cu ochii unii de alții. Pe de altă parte, eram, cum se spune, „în mare formă“. Eu ori arăt bine, ori complet paradit. Atunci, însă, știam că arăt bine. Și-apoi aveam punga plină și tocmai făcusem o sumedenie de cumpărături în gând, zgâindu-mă la vitrinele de pe Madison Avenue. Dacă vreo cravată Cardin sau Hermes mi-ar fi încântat ochii, aş fi putut să o cumpăr fără să întreb de preț. Pântecele meu era perfect plat, purtam boxeri din fibre de bumbac mercerizat supraelastic special, de opt dolari perechea. Mă înscrisesem la un club de atletism din Chicago și, cu un vârstnic efort, mă mențineam în formă. Practicam un joc cu minge, repede și dur, un fel de tenis. Așadar cum aş fi putut să mă apropii de Humboldt? Ar fi însemnat mult prea mult. În timp ce eu mă aflasem în elicopter, planând peste Manhattan, privind New Yorkul de parcă-ăs fi plutit într-o barcă cu fund de sticlă deasupra unui recif tropical. Humboldt bărbâia probabil printre sticlele lui să mai descopere un strop de suc pe care să-l amestece cu ginul de dimineață.

După moartea lui Humboldt, am acordat și mai multă atenție exercițiilor de cultură fizică. De Ziua Recunoștinței, la Chicago, am luat-o la sănătoasa ca să scap de un borfaș. A tășnit dintr-o străduță întunecoasă, iar eu am zbughit-o căt ai clipi. A fost un reflex pur. Am făcut un salt și apoi un sprint pe mijlocul străzii. În adolescență nu eram un alergător prea grozav. Cum se face că acum, la cincizeci și cinci de ani, am fost binecuvântat cu harul fugii și cu puțința unor accese de viteză? Mai târziu, în aceeași noapte, mă împăunam de zor: „Încă mai sunt în stare să las în urmă un drobat într-o alergare de o sută de iarde?“ Și față de cine mă fiduleam cu iuțeala picioarelor mele? Față de o fată Tânără, pe nume Renata. Eram amândoi în